

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека

Науково-методичний відділ

*До 25-х роковин
Чорнобильської катастрофи*

*Важкий тягар
чорнобильського неба*

Методично-бібліографічні поради

Тернопіль
2011

УДК 023
ББК 78.381.2
В–12

Підготувала:	Л. М. Козачок, головний методист науково-методичного відділу ТОУНБ
Редактор:	Г. Й. Жовтко
Комп'ютерний набір:	Л. М. Козачок, головний методист науково-методичного відділу ТОУНБ
Комп'ютерна верстка:	В. І. Раківський, завідувач відділу автоматизації та механізації бібліотечних процесів ТОУНБ
Відповідальний за випуск:	В. І. Вітенко, директор ТОУНБ

**В12 Важкий тягар чорнобильського неба : до 25-х роковин
Чорнобильської катастрофи : метод.-бібліогр. поради /
Терноп. обл. універс. наук. б-ка, наук.-метод. від. ;
підгот. Л. М. Козачок ; ред. Г. Й. Жовтко. — Т. : [б. в.],
2010. — 36 с.**

До 25-ї річниці від дня аварії на Чорнобильській АЕС пропонуємо методично-бібліографічні поради, які будуть корисними насамперед для бібліотечних працівників, а також учителів, інших зацікавлених осіб.

УДК 023
ББК 78.381.2

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 937/2010

Про заходи, пов'язані з 25-ми роковинами
Чорнобильської катастрофи

З метою привернення уваги суспільства та світової спільноти до проблем подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, посилення захисту постраждалих внаслідок цієї катастрофи громадян **постановляю:**

1. Кабінету Міністрів України:

1) проаналізувати заходи, вжиті щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи в Україні, розглянути стан виконання Загальнодержавної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006—2010 роки, законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань соціального захисту населення, яке постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи, та підготувати за результатами такої роботи пропозиції щодо поліпшення ситуації у цих сферах;

2) передбачити під час доопрацювання проекту Закону про Державний бюджет України на 2011 рік видатки на:

поліпшення медичного забезпечення, оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та придбання для них ліків;

будівництво (придбання) житла для відповідних категорій громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і потребують поліпшення житлових умов, насамперед сімей з дітьми, які стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи та потребують особливого догляду, інвалідів І групи, інвалідність яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою;

відселення сімей, насамперед сімей з дітьми, які проживають у зоні безумовного (обов'язкового) відселення;

радіаційний захист населення;

екологічне оздоровлення забруднених територій;

капітальний ремонт автомобільних доріг Чернігів — Пакуль — контрольньо-пропускний пункт «Славутич» — Чорнобиль (з під'їздом до м. Славутич);

3) забезпечити перегляд у встановленому порядку на основі експертних висновків Національної комісії з радіаційного захисту населення України, Національної академії наук України,

відповідних центральних органів виконавчої влади меж зон радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи територій;

4) розробити з урахуванням пропозицій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, наукових установ, об'єднань громадян та затвердити план заходів, пов'язаних із 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи, передбачивши, зокрема:

проведення в місті Києві міжнародної конференції до 25-х роковин Чорнобильської катастрофи;

підготовку Національної доповіді до 25-х роковин Чорнобильської катастрофи;

видання атласу радіоактивного забруднення території України та екологічного атласу зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення;

підготовку та видання збірок наукових праць, документів і матеріалів, які висвітлюють Чорнобильську катастрофу та досвід подолання її наслідків;

вирішення в установленому порядку питань щодо фінансування зазначених заходів;

5) утворити організаційний комітет з підготовки та проведення заходів, пов'язаних із 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи, та затвердити його персональний склад.

2. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:

посилити увагу до повсякденних потреб громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, зокрема, поліпшення їх медичного, соціально-побутового обслуговування, вишукати можливість для надання таким особам соціальної підтримки та матеріальної допомоги;

утворити регіональні організаційні комітети з підготовки та проведення заходів, пов'язаних із 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи, затвердити відповідні плани заходів та забезпечити їх виконання;

передбачити в проектах місцевих бюджетів кошти для фінансування заходів, пов'язаних із 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи.

3. Запропонувати релігійним організаціям провести 26 квітня 2011 року панахиди за жертвами Чорнобильської катастрофи.

4. Державному комітету телебачення та радіомовлення України, Міністерству України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерству праці та з соціальної політики України, Міністерству охорони навколишнього природного середовища України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству палива та енергетики України забезпечити проведення широкої інформаційної та роз'яснювальної кампанії з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, розв'язання актуальних проблем ядерної та радіаційної безпеки, соціального захисту учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та населення, яке постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи, реалізації державної політики у зазначених сферах та висвітлення заходів, пов'язаних із 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи.

5. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
Віктор ЯНУКОВИЧ

11 жовтня 2010 року

Важкий тягар чорнобильського неба

*Стоїть сльоза. Трагічна і терпляча.
Питає строго кожного: куди?
Куди ідеш, лишаючи пороги?
Могили предків кидаєш чому?
...Ідуть, бо мусять. Мирна перемога
переросла у атомну чуму.*

Наталя Клименко

В історії нашого багатостраждального народу чимало скорботних дат, спогад про які пронизує серце гострим бодем. Одна з них — 26 квітня 1986 року, коли над квітучим Поліссям здійнявся в нічне небо зловісний вогонь радіаційного вибуху.

Ця трагедія забрала життя багатьох людей, завдала шкоди здоров'ю мільйонів українців. Її наслідки ще довго відчуватимуть на собі майбутні покоління. Вона вважається найжахливішою катастрофою в історії людства. Ім'я їй — Чорнобиль. Жодна статистика не скаже, скільки доль понівечено чорнобильським смерчем, скільки ще ліквідаторів «дотлівають» у різних лікарнях, скільки їх уже відійшло у ВІЧНІСТЬ. Сьогодні Чорнобиль для нас — це майже 3,5 мільйона постраждалих від катастрофи та її наслідків. Це близько 10% території, що зазнала прямого радіаційного ураження. Це 160 тисяч людей із 129 населених пунктів, яким довелося залишити рідні домівки та переїхати в інші місця. На 157 тисячах гектарів заборонено будь-яку діяльність, у тому числі й полювання, риболовлю та збирання грибів і ягід.

Аварія не обминула й Тернопільщину. В області до зони посиленого радіаційного екологічного контролю належать 10 населених пунктів Заліщицького та Чортківського районів; міста Заліщики, Чортків, а також смт Заводське, села Босири, Зелена, Колиндяни, Коцюбчики, Сокиринці, Сосулівка, Шманьківці Чортківського району. У них мешкають близько 52 тисячі чоловік, у тому числі 13,5 тисячі дітей. Усі потерпілі перебувають під постійним медичним наглядом.

Пам'ять... Саме вона є рушієм еволюційного поступу в майбутнє й оберегом найвищих загальнолюдських цінностей. І якщо народ не забуває своєї історії, він заслуговує поваги, він вартий того, щоб дивитися в майбутнє.

Надійні основи законодавчого забезпечення соціального захисту постраждалого населення закладено в Законі України № 797–ХІІ від 28 лютого 1991 року «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Саме ним визначено найважливіші положення щодо реалізації конституційного права постраждалих громадян на охорону їхнього життя та здоров'я. Після прийняття зазначеного закону в державі широко розгорнуто роботу з розроблення та введення в дію підзаконних актів для реалізації визначених законодавством вимог та положень і, передусім, організації їх належного соціального захисту.

Потерпілі — це не лише люди, які безпосередньо зазнали горя, але й ми з вами... Бо Чорнобиль, більшою чи меншою мірою, торкнувся кожного з нас. Адже якби не аварія, то не було б настільки скалічених доль і стількох хвороб. І якби не люди, які пожертвували собою, щоб ліквідувати наслідки катастрофи, то не було б і всіх нас. Ми, українці, повинні пам'ятати й шанувати героїв, завдяки яким сьогодні живемо. Чорнобиль був, є та буде, тому згадувати про нього потрібно не лише раз на рік, а робити це постійно. Бо, що б там не було, ми всі маємо пряме відношення до трагедії. І відлуння чорнобильських дзвонів буде чути ще не одне покоління.

Кажуть, час лікує, затягує рани. Неправда. Нічого він не лікує. Просто біль відходить кудись глибоко в серце, приживається там, освоюється, і нікуди від цього не дінешся.

*Якщо ти віриш у майбутнє,
В його прийдешність, у життя,
Дзвони у дзвони, кричи людям,
Бо більш не буде вороття.
Віддай забуту свіжість травам,
Відмий від бруду всі хмарки,
Відреставруй нам синє небо
І дощ крізь сито проціди.
Хай ожива вода Дніпрова,
Правічні височать дуби,
І хай полин, трава-чорнобиль
Не стане іменем біди.*

Указом Президента України № 945 від 10 листопада 2006 року «Про день вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на

Чорнобильській АЕС» встановлено щороку 14 грудня відзначати цю дату. Саме в той день у 1986 році було закінчено будівництво саркофага над зруйнованим четвертим енергоблоком атомної електростанції.

Ми низько схиляємо голови перед героями і з особливим почуттям їх вшановуємо! Велика Вам подяка й низький доземний уклін! Нехай будуть вдячні та уважні люди до Вас щодня, щохвилини, завжди!

Тема Чорнобиля сьогодні, напередодні 25-ї річниці від дня жахливої аварії, звучить з особливою гостротою та актуальністю. За ті роки, що минули із часу трагедії, наша держава, міжнародна громадськість доклали грандіозних зусиль для подолання її наслідків. Виросло нове покоління, і дуже важливо, щоб молоді люди знали, як це було. Тому бібліотечні працівники за допомогою різних форм і методів роботи повинні також виховувати справжніх громадян своєї країни, яким не байдуже її сьогодення та майбутнє, почуття особистої відповідальності за долю нашої землі та співчуття всім, кого торкнулося лихо, показувати героїзм усього народу під час ліквідації екологічної катастрофи. Для прикладу, можна оформити книжкові виставки, тематичні полиці, провести читацькі конференції, екологічні дискусії, вікторини, перегляди відеоматеріалів, екологічні усні журнали, зустрічі-спогади з ліквідаторами аварії, вечір-реквієм, імпровізовану книжку-альманах.

Урізноманітненню форм та методів масової роботи з користувачами сприятиме використання нових інформаційних технологій, зокрема доречними будуть організація віртуальних виставок та презентацій, проведення по скайпу он-лайн-конференції «Чорнобиль: відлуння кроків через 25 років», мета яких — виявлення, вивчення та реагування на проблемні питання, що виникають у ліквідаторів та потерпілих внаслідок аварії на ЧАЕС, а саме: про забезпечення медикаментами, санаторно-курортне лікування, проїзд в автотранспорті загального користування, перерахунок пенсій, пільги абітурієнтам-чорнобильцям при вступі у вищі навчальні заклади та ін.

При здійсненні інформаційно-роз'яснювальної роботи варто використовувати інформацію веб-сайту МНС (www.mns.gov.ua)

та газет «Вісник Чорнобиля», журналів «Надзвичайна ситуація», «Пожежна безпека» (преса МНС), на шпальтах яких друкуються роз'яснення законодавства з чорнобильських питань, коментарі фахівців Міністерства, матеріали стосовно найважливіших аспектів реформування та тлумачення основних положень Закону України «Про правові засади цивільного захисту».

подаємо адреси сайтів, на яких розміщено відомості про техногенну катастрофу:

- uk.wikipedia.org/wiki/Чорнобиль;
- vip-travel.com.ua/chornob;
- chornobyl.in.ua;
- www.dlab.com.ua/id/12205;
- www.postchernobyl.kiev.ua/about-2;
- forum.postchernobyl.kiev.ua/viewtopic.php?;
- my-nova.net/.../chornobil-20-rokiv-potomu-chernobyl-20-let-spustja;
- spilkachernobulja.io.ua;
- extorrent.org/.../3908-chornobil-girki-barvi-zoni-1992-satrip-uk.html;
- www.ecoburougcc.org.ua/.../94-chornobil-vidlunnja-krokiv-cherez-25-rokiv;
- www.vip-travel.com.ua/chornob.php;
- www.thisisukraine.org/.../1211-muzej-chornobilja.html;
- www.kartka.com.ua/.../Musej_Chernoby;
- voltv.com.ua/.../do-25-h-rokovyn-chornobylskoj-katastrofy-volynska-odtrk-zaplanovala-ryad-peredach.

Усю роботу потрібно здійснювати спільно з культурно-освітніми закладами, школою, громадськими організаціями району, міста, села.

Під час підготовки до заходів радимо скористатися літературою, яка з різних точок зору висвітлює Чорнобильську трагедію, а також матеріалами з періодичних видань. Рекомендуємо ряд тем, які можна застосувати при їх проведенні:

- «Чорнобильська голгофа України»;
- «Яблуневий цвіт і гілка полину»;
- «Біль, якому немає меж»;

- «Чорнобиль: забути чи пам'ятати?»;
- «Чорнобиль — наша печаль і скорбота»;
- «Атомне століття раною горить»;
- «Свічка пам'яті в наших серцях»;
- «Пам'ятаймо чорнобильський квітець»;
- «Під полиною зорею»;
- «Мужність і біль Чорнобиля».

Як стверджують фахівці, найбільш дієвими формами ведення інформаційно-просвітницької діяльності є засоби наочного розкриття фондів. Складовою частиною бібліотечних заходів залишається книжкова виставка. Пропонуємо добірку творів про Чорнобильську трагедію:

- Л. Даєн, «Чорнобиль — трава гірка»;
- В. Яворівський, «Марія з полином у кінці століття»;
- Ю. Щербак, «Чорнобиль»;
- Б. Олійник, «Сім»;
- І. Драч, «Чорнобильська Мадонна»;
- Л. Горлач, «Зона»;
- С. Йовенко, «Вибух»;
- Р. Гейл, Т. Гаузер, «Останнє попередження» та ін.

Враховуючи актуальність теми, також можна підготувати серію інформаційно-бібліографічних видань малих форм (закладки, буклети, списки тощо).

Для широкого кола читачів радимо організувати круглий стіл на тему «Чорнобиль: забути чи пам'ятати?». На захід слід запросити вчителів історії, громадськість, представників влади.

Питання для дискусії, під час проведення якої варто використовувати методи «мозкового штурму», «відкритого мікрофона», можуть бути такими:

1. Чи можна було уникнути Чорнобильської аварії? Що для цього потрібно було зробити?
2. Чому реакція на катастрофу у світі та СРСР була різною?
3. З якою метою радянське керівництво прагнуло приховати інформацію про саму трагедію та її справжні обсяги?
4. Чи є, на Вашу думку, сьогодні альтернатива ядерній енергетиці? Яка саме?

5. Чи можна уникнути небезпеки, до якої може призвести використання «мирного атома»? Яким чином?
6. Чи мала Чорнобильська катастрофа вплив на розгортання національного руху за здобуття Україною незалежності?

Рекомендуємо також провести імпровізовану книжку-альманах (можна організувати її й у вигляді презентації, застосовуючи новітні технології, або використати фліпчарт), вечір-реквієм, вечір-роздум, сценарії яких подаємо нижче.

Чорнобиль — подвиг і трагедія (імпровізована книжка-альманах)

Під час заходу ведучий наче перегортає одну сторінку за другою, переходячи до наступної теми; альманах відкрито на сторінці «Зміст».

1. Замість вступу (літературний монтаж).

Чорнобиль — це національне лихо. Його чорні дзвони б'ють по кожному із нас незалежно від того, був хтось із наших рідних та близьких у «зоні» чи ні. 26 квітня 1986 року стало чорним днем у календарі. Це дата найбільшої техногенної катастрофи в історії людства...

2. Кілька слів про атом.

Атом (енциклопедичне визначення).

«Мені здається, — писав Ісаак Ньютон 1704 року, — що спершу Бог створив речовину у вигляді твердих мас — непроникних рухомих частинок, таких твердих, що їх неможливо розбити на шматки, звичайна сила не здатна зруйнувати, розірвати те, що створив Бог».

3. З історії використання атома.

XX століття, США, Манхеттенський проект, кульмінаційним пунктом якого стало перше у світі випробовування атомної зброї під час бомбардування японських міст Хіросіми й Нагасакі в серпні 1945 року.

Після цієї жахливої акції Ейнштейн писав: «Атомна бомба глибоко змінила природу світу, і тепер людство живе серед нового оточення, до якого воно повинно пристосувати своє мислення».

За іншою версією, у 1909 році В. І. Вернадський дійшов думки щодо практичного використання ядерної енергії. Як наслідок, 1916 року почала впроваджуватися в життя перша у світі російська ядерна програма. Однак переворот 1917 року поклав край надії слов'ян на першість у цьому питанні.

4. Початок використання атомної енергії.

1946 року Конгрес США створив Комісію в справах атомної енергії й уповноважив її керувати всіма аспектами розвитку ядерної енергії як частиною цілковитої монополії уряду над ядерними процесами. Ця комісія стежила за будівництвом кількох

ядерних реакторів, призначених для виробництва здатного до розщеплення матеріалу. Проте ці реактори могли також виробляти надзвичайно корисний побічний продукт — електрику.

У грудні 1953 року Президент Дуайт Ейзенхауер виголосив знамениту промову «Мирний атом», де перед генеральною Асамблеєю ООН обстоював використання ядерної енергії для мирних цілей.

У середині 60-х років АЕС стали економічно вигідними.

5. Що таке радіація та чому вона небезпечна?

Радіація нечутна, невидима й не має запаху. Вона не відчувається нашими органами чуття, а якби й фіксувалася ними, то людина все одно беззахисна перед нею.

Дуже добре розумів це Джон Кеннеді. Обстоюючи угоду про заборону ядерних випробувань в атмосфері, він застерігав: «Не наголошуймо на тому, що, мовляв, дуже мала кількість дітей може захворіти на рак кісток, лейкоз чи рак легенів. Справа не в статистиці. Втрата навіть одного людського життя або неправильний розвиток навіть однієї дитини, яка народилася через багато років після нашої смерті, повинна непокоїти всіх нас... Ми — мешканці цієї маленької планети. Ми всі дихаємо одним повітрям. І всі ми — смертні».

6. Історична довідка про Чорнобиль.

У книзі, що вийшла 1884 року під назвою «Місто Чорнобиль Київської губернії, описане відставним військовим Л. П.», автор уважно вивчив географію та економіку цього невеличкого населеного пункту, що знаходиться за 120 верст на північ від Києва. «Давні історики розповідають, що коли великий князь київський Мстислав, син Мономаха, в 1127 році послав братів своїх супротив кривичів чотирма дорогами, то Всеволоду Ольговичу було наказано йти через Стрежів до Борисова. Стрежів вважався найпівденнішим містечком Полоцького князівства, куди Рогвольд близько 1160 року посадив Всеволода Глібовича. За цього князя Стрежів, пізніше названий Чорнобилем, вважався удільним князівством». У літописі, датованому 1193 роком, Стрежів вже називають Чорнобилем. У кінці XVII ст. місто дісталось польському магнатові Ходкевичу. Аж до Жовтневої революції Ходкевичам належало тут понад 20 тисяч десятин землі.

Гарне розташування та природні умови призвели до того, що цей куточок української землі здавна використовувався для відпочинку.

7. Будівництво АЕС.

Не тільки США розглядали можливість керувати атомом.

1946 року в Москві створено перший реактор.

1949 року проведено ядерний вибух. Між двома державами настала доба ядерної рівноваги.

27 липня 1954 року в Обнінську Калузької області запрацювала перша у світі атомна електростанція.

5 грудня 1957 року на воду спущено атомний криголам «Ленін».

Не стояла осторонь і Україна.

2 лютого 1967 року під грифом «таємно» з'являється «Звернення Ради Міністрів УРСР до ЦК КП України про погодження проекту будівництва Центрально-Української атомної електростанції біля села Копачі Чорнобильського району Київської області».

Будівництво Чорнобильської АЕС у 1970 році розпочав трест «Південатоменергобуд» Міненерго СРСР. Це була чергова «будова віку». Перший блок введено в дію в 1977 році, а другий, третій і четвертий — відповідно в 1978, 1981, 1983 роках. Після запуску четвертого енергоблоку атомна електростанція стала найбільшою не тільки в СРСР, але й у світі. За потужністю вона поступалася лише двом АЕС: японській «Фукусіма», де працювало 6 блоків потужністю 4,7 млн кВт, та французькій «Боже», що мала 5 блоків потужністю 4,35 млн кВт.

Отож, даючи «добро» на будівництво таких електростанцій, радянське керівництво певною мірою ризикувало. Але все було добре до тієї самої страшної ночі 26 квітня 1986 року.

8. Світові аварії на АЕС до Чорнобиля.

Атомна енергія неблаганна, вона не прощає помилок. Одна аварія може змінити цілий світ. До роботи на АЕС залучаються лише досвідчені працівники. Але навіть за найвищої кваліфікації фахівців може статися трагедія. Люди помиляються, машини ламаються, і тому протягом років на ядерних електростанціях трапляються неполадки. Назвемо окремі з них:

США:

- 1951 року — Детройт, штат Мічиган;
- 24 червня 1959 року — Санта-Сюзан, штат Каліфорнія;
- 3 січня 1961 року — Айдахо-Фолс, штат Айдахо;
- 19 листопада 1971 року — Монтжелло, штат Міннесота;
- 22 березня 1975 року — Декатур, штат Алабама;
- 25 січня 1982 року — Рочестер, штат Нью-Йорк.

Канада:

- 12 грудня 1952 року — Чолк-Рівер, штат Онтаріо.

Радянський Союз:

- 1964—1979 роки — Білоярська АЕС;
- 7 січня 1974 року, жовтень 1975 року — Ленінградська АЕС;
- вересень 1982 року — перша аварія на Чорнобильській АЕС;
- 1985 року — пошкодження на Балаківській АЕС.

Утім, найзначніша аварія перед Чорнобилем сталася 28 березня 1979 року на АЕС неподалік Гаррісбурга (штат Пенсільванія).

Але ці пригоди, хоч і показали, що трагедія може статися на будь-якій електростанції, до численних жертв і великих катастроф не призвели.

А потім був Чорнобиль...

Сьогодні світову спільноту сколихнули події в Японії. 11 березня 2011 року в м. Окума в результаті землетрусу сталася аварія на АЕС «Фукусіма». Масштаби екологічного лиха порівнюють із Чорнобильською трагедією.

9. Чорні дні квітня 1986 року: хроніка подій.

Події, що призвели до аварії, розпочалися вранці 25 квітня 1986 року.

За підготовленою програмою планувалося зупинити четвертий блок і провести експеримент, мета якого — визначити час, протягом якого турбінні генератори за інерцією вироблятимуть енергію й приводитимуть у дію водяні помпи для охолодження реактора.

26 квітня 1 год 23 хв 58 сек реактори зруйновано серією вибухів. Їх пролунало два з інтервалом у три секунди. Перший викликала пара, другий — пара або водень, утворений після того, як оболонка паливних стрижнів почала топитися та взаємодіяти з водою в камері високого тиску. Осердя розірвалося на частини,

а тисячотонна накривка реактора злетіла вгору й пробила дах. Смертоносна хмара радіоактивного матеріалу — більша ніж над Хіросімою й Нагасакі, — здійнялася в повітря, утворивши заграву перед тим, як розвіятися в атмосфері. Під дією високої температури й при доступі свіжого повітря графітовий уповільнювач зайнявся. Радіоактивна вода ринула до машинного залу...

10. Зона.

Через погіршення радіаційного стану 28 квітня урядова комісія прийняла рішення про виведення ліквідаторів наслідків аварії (5 тисяч чоловік) у замиську зону. Станом на 6 травня з Чорнобиля та 51 села, що входять до 30-кілометрової зони, було евакуйовано 301 136 осіб.

Одночасно постало питання про ширшу евакуацію людей...

Величезний викид радіоактивних речовин спричинив забруднення значної території не лише України, Білорусії та Росії, але й інших регіонів світу. У Європі було забруднено 7,5 млн кв. м території. Першими звернули увагу на зміни рівня радіоактивності працівники шведської лабораторії в Стадсвіку, що знаходиться на балтійському узбережжі за 75 км на південний захід від Стокгольма. Радіоактивна хмара досягла міста 27 квітня о 14 год за місцевим часом.

Шість напрямків повітряних потоків, які курсували наприкінці квітня 1986 року залежно від напрямків вітру, сформували навколо Чорнобильської АЕС шестипелюсткову «квітку» у сотні кілометрів. Вони досягли не тільки Центральної Європи, але і Єгипту, де в травні радіаційний фон перевищував природний у 650 разів, Іспанії — у середньому в 3 рази більше, Туреччини, яка в 1986 році змушена була частково знищити урожай чаю, Китаю та Гренландії.

Досі катастрофічні екологічні результати Чорнобиля не піддаються точним оцінкам.

11. Хто винен?

Це питання так і залишається риторичним.

Перша офіційна версія катастрофи, подана на Віденській зустрічі МАГАТЕ в серпні 1986 року, виглядає як спроба перекласти вину на операторів Чорнобильської АЕС і при цьому

змовчати про відповідальність проєктантів та ядерників, причетних до створення реактора.

Пізніше, у 1991 році, було оприлюднено звіт комісії по нагляду за безпекою у промисловості, у якому визнано значні недоліки в проєкті стрижнів реактора й висловлено остаточну думку про те, що причиною аварії «було введення стрижнів безпеки у вирішальний момент експерименту».

Займалася розслідуванням питань аварії й Міжнародна консультативна група з ядерної безпеки МАГАТЕ, яка зробила висновок, що найголовніша причина катастрофи — відсутність культури безпеки. Це поняття виходить далеко за межі експлуатації й охоплює всі види діяльності, які можуть вплинути на безпеку. Що означає цей підсумок? Насамперед, психологічну неготовність людей до поводження з атомом. У всьому світі вже не раз траплялося так, що наука випереджала мораль.

Чорнобильська трагедія стала тим явищем, зміст і причини якого кожне нове покоління відкриватиме для себе й осмислюватиме по-новому.

Дзвони Чорнобиля (вечір-реквієм)

Музика: Frank Duval, «Main Theme III».

Голос за сценою.

<i>Чорнобиля гіркий полин</i>	<i>Своєю чорною косою</i>
<i>На серце ліг незримо й тяжко,</i>	<i>Провів по розмаїттю барв.</i>
<i>І плине над землею дзвін</i>	<i>І попелом покрились села,</i>
<i>Із тихим стогоном протяжно.</i>	<i>І згинуло усе живе.</i>
<i>То дзвонять дзвони не Хатині,</i>	<i>Пропали усмішки веселі,</i>
<i>Де слід лишила свій війна,</i>	<i>Замовкло птаство лісове.</i>
<i>Це стогнуть землі України,</i>	<i>Лиш на отруєній землі</i>
<i>Де мирний атом не мина.</i>	<i>Небачена розкрилась квітка —</i>
<i>Він впав смертельною росою</i>	<i>Про допомогу крик німий,</i>
<i>На рай дібров, на зелень трав,</i>	<i>Між попелом остання іскра.</i>

Ведучий 1.

Сьогодні ми зібралися в цьому залі, щоб згадати події, які відбувалися в квітні 1986 року в місті Чорнобилі.

Ведучий 2.

Цим реквіємом ми хочемо вшанувати пам'ять тих, хто загинув і постраждав у цій страшній катастрофі.

Чорнобиль. Як воно було...

Голос за сценою.

27 квітня. Місто Чорнобиль. Ранок.

Звичайний день. Усі люди йдуть у своєму напрямку: хто на роботу, хто до школи, а хто просто у своїх справах. Лише один учений, відчувши погіршення самопочуття та плитку про вибух на АЕС, вирішив перевірити повітря на радіаційний фон. Вийшовши на вулицю та увімкнувши прилад, він мало не втратив свідомість. Радіаційний фон у декілька сот разів перевищував норму. Перша думка його була: «Прилад зіпсовано». Провівши експеримент кілька разів поспіль, він зрозумів, що сталося неоправне. Учений викрикнув єдине: «Тікайте, люди, з цього міста! Якнайдалі звідси!».

Ведучий 1.

Чорнобиль. Це слово відоме всьому світові. Але асоціюється воно не з цілющим полином українських земель, а з аварією на Чорнобильській атомній електростанції, яка стала трагедією не тільки для України, а й для всього людства.

27 квітня 1986 року приблизно о 1 годині 23 хвилини на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС відбулася найбільша за всю історію використання «мирного атома» аварія, яка, за оцінками світової спільноти, є найбільшою технічною катастрофою ХХ століття.

Першими, хто прибув на місце аварії, були пожежники. Вони не дожили до 11 години наступного ранку.

Ведучий 2.

Вашій увазі хочемо представити фільм, у якому відновлено події цієї страшної катастрофи.

Фільм про Чорнобиль.

Ведучий 2.

Сьогодні ми ставимо перед собою запитання: «Як на цю подію відреагували політики?». Ось виступ Михайла Горбачова: «Вже 27 квітня була проведена зразкова операція: за 3 години було евакуйоване все населення Прип'яті — 47 тисяч чоловік. А в перші дні травня були евакуйовані всі люди, які жили в зоні 30 км навколо станції, — 116 тисяч чоловік, десятки населених пунктів.

Я думаю, мене інформували в міру можливості правдиво, просто спочатку навіть найкращі фахівці не усвідомлювали серйозності катастрофи».

Ведучий 1.

На питання «Чому не відмінили демонстрації?» Михайло Горбачов відповів: «Маніфестації не були скасовані, оскільки до 1 травня ще не було повної картини того, що трапилося. Ми боялися паніки. Тепер ясно, що це було помилкою».

Ведучий 2.

Таким чином, безвідповідальність політиків і господарників призвела до найбільшої екологічної катастрофи ХХ століття.

Чорнобиль є зловісним нагадуванням про відповідальність людства перед природою й самим собою.

Музика: «Реквієм» Моцарта.

Ведучий 1.

А тепер просимо Вас вшанувати хвилиною мовчання всіх жертв ядерного вибуху, влаштованого людиною.

Хвилина мовчання.

Музика: серцебиття.

Ведучий 1.

Прошу всіх сісти.

Ведучий 2.

На цьому вечір-реквієм оголошуємо закритим.

Чорнобиль не має минулого часу (вечір-роздум)

У центрі залу стоїть журнальний столик, на якому розміщено живі квіти, свічку пам'яті з чорною стрічкою, виставку книг «Чорнобиль — трава гірка».

Звучить «Реквієм». Виходять ведучі.

I ведучий.

Ти відомий сьогодні кожному —
Не ім'ям своїм, а бідую.
Тою вулицею порожньою
Понад прип'ятською водою...

II ведучий.

Мій Чорнобиль! Зелений пагорбе!
У якому ти жив сторіччі?
Запеклись перестиглі ягоди,
Наче кров, на твоєму обличчі.

I ведучий.

26 квітня... В ніч забуття
Йде страшне створіння — атомне дитя.
Суть його безкровна і зіниць нема,
І уста безкровні, і душа німа.

Ту мирну весняну ніч на берегах Прип'яті люди ніколи не забудуть. Вона була такою тихою, такою теплою й ласкавою. Саме в цю ніч, з 25 на 26 квітня 1986 року, відлік часу став далеко не мирним, а бойовим та аварійним.

II ведучий.

Країна ще нічого не знає. Довгі тривожні дні, правда придушена муром мовчання. Ще скільки часу буде потрібно, щоб реально осмислити те, що трапилося. А смерть уже відкрила свій чорний рахунок і забрала найкращих.

Так земля завогнилась і стала страшна, ніби атом.
Ви не знали про це, молоді оборонці життя.
Кожен з вас до кінця залишався і в смерті солдатом,
І про власну хоробрість не знали ви ще до пуття.
Тільки б смерть зупинить ту підступну, що атомом зветься,
Де живе все згорає на її непомітному тлі.
Ви плечем до плеча пов'язались, і серцем до серця,
Ідучи у вогонь лиш заради життя на Землі.

I ведучий.

Ви — безумство хоробрих — все назавжди зріднили собою:
Землю суццю, і лютий вогонь, і відвагу людську.

Нам лишається пам'ять, що світить життям і любов'ю, —
Тим високим життям, що дається лиш раз на віку.

II ведучий.

За покликом рідної землі на захист свого народу першими до палаючого реактора за тривогою прибули пожежні з охорони ЧАЕС на чолі з начальником варти Володимиром Правиком. Потім надійшло підкріплення з міста Прип'яті на чолі з лейтенантом Віктором Кібенком.

I ведучий.

Вступивши в полум'я смертельної небезпеки, яким дихав реактор, пожежники в ту ніч, не шкодуючи сил і життя, виконали присягу на вірність народові України.

А трагедія кожна мить наростала,
Мов зібрала зі світу пожежі, розплати, війну.
І немов з Хіросіми, з безодні повстала
Перед людством, відкривши свою таїну.

Зойкнула Земля чайним криком:
— Сину, вбережи і захисти! —
Вийшла Мати із іконним ликом:
— Йди, синочку. Хто ж, коли не ти?..

Спалахнуло небо, впало крижнем:
— Сину, вбережи і захисти! —
Вийшла Жінка з немовлятком ніжним:
— Йди, коханий. Хто ж, коли не ти?

... І уже ні сина, ані мужа.
Лиш розверсті зорані поля...
Та пліч-о-пліч стали БІЛЬ і МУЖНІСТЬ,
Дух і воля. Небо і Земля.

II ведучий.

Жорстока ноче, о, яка ти довга!
В тобі, як крик і мука, вість одна...
Ті, що пішли в огонь, ввійшли у стогін.
І душу, болем зчорнену до дна.
І, може, стали ми від болю ближчі,
Четвертий блок заповнив думи вщерть...
Як відродить землі ясне обличчя,
Коли нічим не зупинити смерть?

I ведучий.

Найпершим, у кого зупинилося на мить вибуху серце, був старший оператор Валерій Іванович Ходемчук. За ним незабаром помер на посту його друг Володимир Миколайович Шашенок. Його, обпаленого та опроміненого, винесли на руках пожежники й поховали на першому сільському кладовищі. Валерія Івановича так і не знайшли... Четвертий блок став для нього і могилою, і пам'яттю. Можливо, на тій бетонній стіні колись напишуть, що не реактор там похований, а він, Валерій Ходемчук.

Палаюча безодня ночі,
Нема ні впину, ні кінця,
А ранок ще страждань доточить,
Ще сколихне людські серця.
Ще день, мов поклик розів'ється
У небі, обр'ях земних.
І пам'ять зболеного серця
Назве і мертвих, і живих.

II ведучий.

А вогонь все лютував, не затихав. Відкритий реактор, а зверху над його смертельним радіаційним диханням на величезній висоті маячили маленькі фігури, у полум'ї тріскотів дах машинної зали. Навколо, разом із вогнем, клубочився їдкий дим, киплячий бітум пропалював черевики та в'їдався в шкіру. До п'ятої години ранку пожежу було ліквідовано. Подув легенький вітерець, і величезний стовп диму, пилюки відірвався від реактора й посунув територією України, Білорусії, сіючи смертоносну радіацію...

II ведучий.

Їх було 28 — пожежників Чорнобиля. Вони першими прийняли найжорстокіший удар на четвертому блоці станції. Ніхто з них не здригнувся, не відступив перед обличчям неймовірної небезпеки.

Живі і мертві... всі відважні
Вітчизни-матері сини.
Людське життя, мов цвіт черешні,
Осипалось... не з їх вини!
Нам горе люте миром перебути,
Нам поховати зло в бетон і бронь.
І не забути, доки світ і люди,
Синів землі, що відвели вогонь.

II ведучий.

На підмосковному кладовищі на скромних плитах з червоними зірками довічно викарбовано імена Володимира Правика, Миколи Ващука, Василя Ігнатенка, Віктора Кібенка, Миколи Тітенка, Володимира Тишури — перших, хто собою закрити вогонь.

Рахунок буде — 904.

Всіх поіменно — у незабуття...

І буде суд, який поверне віру,

Та не поверне молоді життя...

А думка людська пам'ятатиме вас,

А пам'ять людська повертатиме вас.

Безумство хоробрих — де вічність і мить,

Де згасли для вас і життя, і блакить.

Де зір вам затьмарить скорбота земна.

Де нам, як набат, імена, імена...

I ведучий.

Вшануймо ж хвилиною мовчання пам'ять тих, хто віддав своє життя під час ліквідації Чорнобильської катастрофи.

Хвилина мовчання. Цокання годинника. У залі запалюють свічки.

II ведучий.

Ті, що згоріли в огні
В перші хвилини двобою,
Землю прикрили собою,
Як наші діди на війні.

Хлопчики мужні,
Синочки, воїни честі!
Ваша смерть відмінила
Тисячі, може, смертей.

Не залишили пости,
Мужньо стояли на герці.
Пам'ятник їм вознести
Треба у кожному серці.

Ви ступили в огонь
І стояли, як ті, що в Бресті
В чорні дні Вітчизняної...
Нині вам красний день!

I ведучий.

Руки ваших батьків цілує вся Україна,

Серце ваших батьків цілує вся Білорусь.

Перед подвигом вашим схиляється вся країна,

Перед вашими дітьми вогнем сльози обпалюють.

II ведучий.

На цвинтарі могильна брила.
На ній коротке: «От і все...»
Невже усе взяла могила,
І згадку снігом занесе?

Завіса впала... Крапка драми.
Спинився час у смутку ям.
Чи хто пройде його стежками,
Повториться його ім'ям?

Утвердиться в живій турботі
Його надій і сподівань?
Стою, німію у скорботі
Під тягарем оцих питань.

I ведучий.

Ніяких сигналів про небезпеку, ніяких звісток про евакуацію населення. Лише згодом пролунав сигнал цивільної оборони про негайний вивіз населення. Людей забирали з вулиць, дехто встиг взяти в руки щось необхідне. А добро, нажите поколіннями, залишилося там. Ніхто тоді не думав, що назавжди покидає рідну домівку. За межу, позначену страшним словом «зона», було виселено 135 тисяч чоловік.

Сльози загуслі на вітрі не сушаться —
З болем зрослися вони.

Ми перед мертвими, ми перед суцями
Носимо камінь вини.

Дивляться в очі, як вогник в темено,

Душу тривожать завжди

Діти Чорнобиля, діти Чорнобиля,

Діти людської біди.

Дати трагедій спускаються сходами

Вниз до скорботних могил.

Хто нам пробачить за те, що виводили

Діток на атомний пил?

Хай же болять тобі, хай же болять мені,

Вічні лишивши сліди,

Діти Чорнобиля, діти Чорнобиля,

Діти людської біди.

II ведучий.

Прип'ять, українське Полісся... Місця чудові. До того страшного дня вони були місцем відпочинку тисяч людей. Та не стало в той час ні рибалок, ні човнів. Річку спасали. Головним було — не допустити рознесення водою страшної й невідомої смерті. А дари садів Чорнобиля так і залишилися незібраними.

Не стало села. Є хати і хліви,

І сива, пекуча сльоза на щоці,

І розпач, що гостро торкнувся грудей, —

Село ще стоїть, та немає людей.

Болючу дорогу обрали вони,

Ростуть на городах густі бур'яни.
Та пустка і тиша безлюдним крилом
Зриває останню помітку житла...
На карті України не стало села.

I ведучий.

Дехто намагався повернутися, та зустрів на своєму шляху
колючий дріт. Це дуже боляче — жити й бачити, як спусто-
шується, поступово вмирає твоя найрідніша батьківщина. Але ще
важче знати, що на твоїй з діда-прадіда землі не можна жити.

А в тім селі ні голосу, ні звуку,
І вікна випромінюють розпуку.
І двері навхрест дошками забиті,
І журавлі криничні сумовиті,
І тихий сад біля старої школи,
І дітям в ній не вчитися ніколи.

Навколо пустка і печаль біблійна,
Навколо смерть, незрима і повільна,
Чортополохом обрій заростає,
Зело і квіти стронцій роз'ідає,
І час пересипається пісками
На полі, що шуміло колосками.

А по ночах, трагічне і фатальне,
На землю лється світло асторальне,
І фантастично-сіре мерехтіння
Породжує примарливе видіння
Людей, які від наглої біди
Пішли із цього краю назавжди.

Поволі слід за ними заростає,
І дощ свинцевий землю засіває,
І дно ріки встеляють блискавки,
І, розметавши крила, ластівки
Ширяють на чорнобильських вітрах,
І чорні хмари навівають страх.

II ведучий.

Біда розчинилася в духмяному повітрі, біло-рожевому цвітінні
яблунь та абрикосів, воді сільських криниць, всій красі. Та хіба
тільки в ній? Вона розчинилася в людях. Ця трагедія увійшла
в історію, усі хроніки людства як невигойна рана на тлі України.

I ведучий.

Чорнобиль... Мертва зона... Сьогодні ці слова гірким болем відлунюються в наших серцях. Заростають деревами, кущами, травою опромінені села. Вони порожні, мертві. Поступово, тихо руйнуються хати. Разом з ними нищяться, зникають неповторні цінності поліської давнини.

Повернувшись у безлюдну зону, журавлі дивуються, чому не чути веселих дитячих голосів, чому тут немає життя... Поля та луки, ліси й озера, річки та ставки Чорнобильщини тяжко уражені невидимою чорною хворобою. Дичавіє земля. Чорний круг невідомо наскільки залишиться незагойною виразкою на лоні природи.

Як страшно це — води не скуштувати
У тім краю, де Прип'ять, де Дніпро!
І хто посмів знічев'я відірвати
Від губ народу цілого відро?
Дивлюсь на землю, на річкові води,
І думаю, аж чорна від журби!
Нам говорили: «Ви — царі природи»...
А ми ж насправді — атома раби!

II ведучий.

Чорнобиль... Тепер це слово знає весь світ. Чорнобиль — це мука й трагедія, це подвиг і безсилля, це пам'ять, це наш нестримний біль.

Латка лісу, вигоріла, бура.
Мертве листя, висохла трава,
А навколо грає зелень буйна,
Дивом уціліла і жива.
Чути птиць із непроглядних нетрів,
Світить сонце з голубих небес.
Грізна зона. Тридцять кілометрів
З центром на Чорнобильській АЕС.
Чорнобиль, Чорнобиль, трава полинова,
Твій присмак гіркий нам в душі пече.
Чому саме в нас ця біда квітне?
Хто відповідь дасть на питання оце?

I ведучий.

Аварія на Чорнобильській АЕС набула глобального характеру. Під час вибуху четвертого реактора виділилося безліч радіо-

нуклідів у повітря, водойми, на поверхню ґрунтів, що призвело до радіаційного забруднення 20% території України.

II ведучий.

Біль відгукнувся болем у серцях мільйонів людей. Наша країна вперше відчула на собі таку грізну силу, як ядерна енергія, що вийшла з-під контролю.

Земля батьків, укрита чорним пилом, —
Це чорний біль, це горе нас усіх.
Скорить хотіло, але не скорило,
Убить хотіло, та не вбити їх.
Отих людей, що ними пережиті
Усякі біди і страхіття всі.
Ще діти і онуки їхні будуть жити
На цій згорьованій, але своїй землі.

I ведучий.

Проходять роки після аварії на Чорнобильській АЕС, але біль не вщухає, тривога не покидає людей, пов'язаних скорботним часом ядерного апокаліпсису.

Поки знов ця земля зцілиться,
проминуть віки, не народи.
Мушу ждати. Незнані побачивши лица,
затамую востаннє свій подих.
Ліси і села за дротом,
і тяжко зітхає глина.
Перед Поліссям, стражденним народом —
стаю на коліна.
Триста літ поволеньки пролине —
Стронцій розпадеться і помре, —
На новому полі неодмінно
Час його, мов попіл приоре.
Час очистить Прип'ять незглибиму,
Оживуть і луки, і сади,
Та Чорнобиль вічно берегтиме
Хрест своєї чорної біди.
Вічно буде пам'яттю судити
Тих, хто розп'яли його в огні,
Із ребра, що стронцієм пробите,
Кров його тектиме по мені.

II ведучий.

Чорнобиль атомний. Він, мабуть, зникне після того, як ми втратимо в собі Чорнобиль духовний. А поки що не заживає чорнобильська рана. І не відшукати нам слова, що вгамують біль.

Лунає музика.

Моя Земле! Ти — очі, повні сліз.
Ти — трав гірких повільне проростання.
Хто ж знав, що ми підемо в ліс
Гриби збирати, але вже — востаннє?
Двадцятий вік створив свою чуму.
Біда полям, і озеру, і плесу.
Хто скаже нам — куди?
Хто скаже нам — чому?
І крізь які терни пройшли шляхи прогресу?
Ліси мої, хто ж вас убереже?
Чи є у вас тепер хоч неба синій клопоть?
Що людству залишається?
Невже обнятися з лелеками і плакати?
Говорять, що гряде кінець життя,
Що вже з'явилися дірки озонів,
Ми теж не вірим в наше майбуття,
Бо вже давно живемо в чорній зоні,
Здавалось, все по-Божому було:
Жилося, і кохалось, і родило,
Та раптом зашуміло, загуло.
І в душах наших тугою завило.
Зірвавсь реактор. За незриму мить
На нашу землю вилилась отрута.
Чом довелося нам це пережити?
І за які гріхи така спокута?
Чи є надія в нас на майбуття?
Чи виживемо? Й за яким законом?
Бо скільки вже людей пішло з життя,
Уражені чорнобильським драконом!
Ми вже відчули, що він нам приніс.
І не одному це вкоротить віку.
А скільки люди проливають сліз,
Коли у сім'ях родяться каліки.
Чорнобиль. Чорна хмара. Чорний біль.

Таке нехай ніде не повториться.
На темну рану я не сиплю сіль,
Вона і без того болісно ятриться.
Страждання людства — зупинити
Безодні атомної смерч.
Ми ж сівачі,
Ми — сонця діти —
Спроможні зупинити смерть.
Спинити вибухи, ракети,
Роззброїти віки і дні,
Щоб сонце мирної планети
У кожному сходило вікні.
Щоб трави, колоски і віття
Вогнем не перетліли в прах.
Щоб грізне ядерне жахіття
Не спалахнуло на світах.
Щоб наша дума і дорога
Єднали глибину і вись,
Вола чорнобильська пересторога:
«Людство! Зупинись!».

Звучить реквієм.

I ведучий.

Наш земний уклін, довічна вдячність усім тим, хто, ризикуючи своїм здоров'ям і життям, брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, відроджував і продовжує відроджувати до нового життя обпалену радіацією землю.

II ведучий.

Священна пам'ять про всенародний подвиг ніколи не зітреться з історії людської, не згасне у віках.

Радіаційна днина б'є на сполох,
Радіаційні стогнуть небеса.
Страшений вік — як доля, а не спомин,
Як біль душі і мамина сльоза.
Хай стане мир міцніший устократ,
Хай над Землею чисте небо буде.
Чорнобиль — попередження, набат,
Його уроків людство не забуде.
Ми всі живемо в зоні постійної тривоги,
Пришиті до питання: хто виживе? Хто ні?

І мовчазні прогнози хапають нас за ноги,
сховавши соломинку солодкої брехні.
Коронне слово «зона» завчили навіть діти.
За обрієм недалнім такий густий туман.
Нам залишила доля прикладувать надію
До наших наболілих радіоактивних ран.
Хтось хоче заховатись за папірець закону
Свою вину забувши, б'є у словесну мідь.
Та, ніби грізний присуд, стоїть тривожна зона,
Немов пересторога — на всі віки стоїть.

Звучить пісня «Бентежні журавлі».

Летять бентежні журавлі над Україною,
Летять до рідної землі ясною дниною,
Летять, відсвічують пером, дзвенять тривоною.
Забутою, закутою дорогою.

Приспів:

Журавлі пролітають над селами
І гніздяться там назавжди.
Хай не повториться горе Чорнобиля,
Лихо людської біди.

Стрічає їх похмурий ліс, немов під попелом.
Той ліс в покруччя переріс попід Чорнобилем.
Стріча дорога в споришах, не бита колесом,
Та ще й радіоактивний жах з протяжним голосом.

Приспів.

Стрічає пусткою село, сліпими вікнами,
А те ж село колись було любов'ю виткане.
Стріча криничний журавель водою-трудою,
І лавкою біля осель давно забутою.

Приспів.

Крик журавлиний з долини лягає плесами.
Чи не повернуться вони новими веснами?
І на тривожному чолі печаль морщинами.
Летять бентежні журавлі над Україною.

Приспів.

ЛІТЕРАТУРА

Амджадін, Л. Постчорнобильський соціум: ризики та шанси виживання [Текст] / Л. Амджадін, Ю. Саєнко, Н. Ходорівська // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 4. — С. 126—146.

Барановська, Н. П. Вплив Чорнобильської катастрофи на трансформаційні процеси у суспільстві [Текст] : (до 25-річчя трагічних подій) / Н. П. Барановська // Укр. іст. журнал. — 2011. — № 2. — С. 123—142.

Барановська, Н. П. Про деякі аспекти участі науковців НАН України в мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи / Н. П. Барановська // Укр. іст. журнал. — 2009. — № 3. — С. 147—157.

Бондаренко, Г. Чорнобиль: у вимірі постгуманізму [Текст] / Г. Бондаренко // Народна творчість та етнографія. — 2007. — № 2. — С. 121—126.

Вернік, О. Л. Особливості проявів самосвідомості учнів молодших та середніх класів, евакуйованих із зони радіоекологічного контролю [Текст] / О. Л. Вернік // Безпека життєдіяльності. — 2006. — № 4. — С. 15—17.

Ворона, П. «Атомом розтерзана весна» [Текст] : Місія лектора-науковця в зоні відчуження / П. Ворона // Вісник Національної академії наук України. — 2011. — № 4. — С. 57—62.

Гутаревич, Н. Реалізація правових форм інвестиційної діяльності на територіях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [Текст] / Н. Гутаревич // Юридична Україна. — 2010. — № 2. — С. 84—89.

Деякі медико-біологічні аспекти аварії на Чорнобильській атомній електростанції [Текст] / К. В. Розова [та ін.] // Безпека життєдіяльності. — 2006. — № 3. — С. 19—20.

Килимник, О. С. Особливості ціннісних та життєвих орієнтацій підлітків, евакуйованих із зони радіоекологічного контролю [Текст] / О. С. Килимник // Безпека життєдіяльності. — 2006. — № 4. — С. 17—20.

Кириленко, Н. «Серцем дужчаєм в скорботі...» [Текст] : літ.-муз. композиція до дня Чорнобильської трагедії / Н. Кириленко // Українська література в загальноосвітній школі. — 2007. — № 4. — С. 52—55.

Клочко, В. М. Кадебісти пішли останні [Текст] : [інтерв'ю з полковником у відставці, інвалідом-чорнобильцем В. М. Клочком] / бесіду вів А. Карась // Віче. — 2006. — № 11/12. — С. 17—19.

Коваленко, Т. Проблеми гарантування земельних прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [Текст] / Т. Коваленко // Право України. — 2006. — № 12. — С. 83—86.

Коновалов, В. С. Генетические аспекты Чернобыльской катастрофы — 25 лет спустя [Текст] / В. С. Коновалов // Екологічний вісник. — 2011. — № 1. — С. 10—11.

Королевська, А. Бажання зберегти землю для нащадків — це і є патріотизм [Текст] : [розмова із заст. ген. директора з наук. роботи Нац. музею «Чорнобиль» Анною Королевською] / записала О. Клейменова ; фотогр. О. Прокопчук // Віче. — 2011. — № 7. — С. 46—47 : фотогр. — (Хранителі історії).

Королевська, А. Є межа у печалі, тривога не має межі [Текст] / А. Королевська // Сучасність. — 2006. — № 5/6. — С. 72—75.

Коршак, Н. Двадцять років з Чорнобилем [Текст] / Н. Коршак, Т. Панченко, В. Поліновська // Фізика та астрономія в школі. — 2006. — № 6. — С. 24, 34, 40. — (Над цим варто замислитись...).

Кочетков, Ю. Сутність державного контролю у сфері захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС та надзвичайних ситуацій [Текст] / Ю. Кочетков // Митна справа. — 2007. — № 3. — С. 66—71.

Круть, М. В. Чорнобильській катастрофі 25 років [Текст] / М. В. Круть // Карантин і захист рослин. — 2011. — № 4. — С. 28.

Кутиркін, А. Деякі актуальні правові проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи [Текст] / А. Кутиркін // Юридична Україна. — 2010. — № 9. — С. 101—105.

Куценко, Є. Поняття «господарсько-правовий режим використання водних ресурсів на території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС» [Текст] / Є. Куценко // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 4. — С. 57—60.

Луцько, В. Василь Луцько: «Запобігти, врятувати, допомогти» [Текст] : [інтерв'ю з держ. секретарем М-ва з питань надзвичайних

ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи В. Луцьком] / бесіду вела Л. Ларіонова // Дніпро. — 2003. — № 7/8. — С. 81—90.

Малиновський, А. С. Проблеми соціально-економічної адаптації населення радіаційно забруднених територій [Текст] / А. С. Малиновський, Л. Д. Павловська // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С. 132—140.

Малиновський, А. С. Системне відродження забруднених територій: теорія, методологія, інституціоналізм [Текст] / А. С. Малиновський // Економіка АПК. — 2007. — № 1. — С. 58—65.

Мельник, А. М. Шана та вдячність ліквідаторам Чорнобильської катастрофи [Текст] / А. М. Мельник // Безпека життєдіяльності. — 2009. — № 12. — С. 3—4.

Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи [Текст] // Безпека життєдіяльності. — 2008. — № 9/10. — С. 17. — (3 місця події).

На шляхах подолання Чорнобильської катастрофи [Текст] // Політика і час. — 2006. — № 4. — С. 87—94.

Патон, Б. Є. Відлуння Чорнобиля [Текст] : [фрагм. інтерв'ю з президентом НАН України акад. Б. Є. Патоном] / [розмовляв міністр енергетики України В. Склярів] // Вісник Національної академії наук України. — 2011. — № 4. — С. 52—56.

Пестушко, В. Бути чи не бути АЕС? [Текст] / В. Пестушко // Географія та основи економіки в школі. — 2006. — № 4. — С. 55.

Петренко, І. Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС [Текст] / І. Петренко // Вісник податкової служби України. — 2010. — № 15. — С. 24—30. — (Чорнобильська трагедія: відлуння через 24 роки). — Додаток.

Пирогова, М. В. Реальные последствия Чернобыльской аварии [Текст] / М. В. Пирогова, А. А. Гришаева, А. Е. Кусков // Екологічний вісник. — 2011. — № 2. — С. 26—28.

Поваляєва, В. М. Тести до дня цив. оборони в школі, присвячені 24-ій річниці Чорнобильської катастрофи [Текст] / В. М. Поваляєва // Безпека життєдіяльності. — 2010. — № 5. — С. 3—9.

Поташній, Ю. Чорнобиль [Текст] : 25 років по тому / Юрій Поташній ; фотогр. О. Прокопчук // Віче. — 2011. — № 7. — С. 38—41 : фотогр. — (Свідчення катастрофи).

Прояви і діагностика зміненого перебігу захворювань у потерпілих від Чорнобильської катастрофи [Текст] / В. Терещенко [та ін.] // Вісник Національної академії наук України. — 2011. — № 4. — С. 24—34 : табл. — Бібліогр.: с. 32—34 (40 назв).

Решетилів, В. Не страшно? [Текст] : У невидимому сяєві радіоактивного ювілею / В. Решетилів // Київ. — 2006. — № 10. — С. 2—20 : фотогр. ; № 11. — С. 2—24.

Салганик, Х. Є. Дві війни непохитного Хема [Текст] : [розмова з кінодраматургом, сценаристом, автором чотирисерійної докум. стрічки «Чорнобиль: два кольори часу» Х. Є. Салгаником] / записала О. Клейменова ; фотогр. М. Білокопитов // Віче. — 2011. — № 7. — С. 42—44.

Сищук, О. Встигнути за рік [Текст] / О. Сищук ; фотогр. М. Білокопитов // Віче. — 2011. — № 7. — С. 34—37 : фотогр. — (Парламентські слухання).

Солошенко, Н. Чорнобильська проблема в міжнародному вимірі [Текст] / Н. Солошенко // Віче. — 2011. — № 7. — С. 31—33. — Бібліогр. у кінці ст.

Сюта, Г. М. Чорнобиль — константа української мовно-поетичної свідомості [Текст] / Г. М. Сюта // Мовознавство. — 2007. — № 4/5. — С. 44—49.

Тищук, Є. Вогонь і мідні труби майора Сухнатов / Є. Тищук // Віче. — 2010. — № 7. — С. 30—31.

Уроки Чорнобиля [Текст] : висновки і рек. Міжнар. конф. «Двадцять років Чорнобильської катастрофи. Погляд у майбутнє» // Вісник Національної академії наук України. — 2007. — № 4. — С. 23—41. — (Актуально).

Уяздовська, О. Пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [Текст] / О. Уяздовська // Довідник кадровика. — 2008. — № 3. — С. 43—46.

Хрієнко, М. Українська Мадонна в Чорнобилі [Текст] / М. Хрієнко // Безпека життєдіяльності. — 2006. — № 3. — С. 12—14.

Цирфа, Ю. Єднання світу: гірка нагода для міжнародної підтримки [Текст] / Ю. Цирфа // Віче. — 2011. — № 9. — С. 4—5. — (Чорнобиль. 25 років трагедії).

ЗМІСТ

Указ Президента України № 937/2010 «Про заходи, пов'язані з 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи»	3
Важкий тягар чорнобильського неба	6
Чорнобиль — подвиг і трагедія (імпровізована книжка-альманах)	12
Дзвони Чорнобиля (вечір-реквієм)	18
Чорнобиль не має минулого часу (вечір-роздум)	20
Література	31

Важкий тягар чорнобильського неба

Методично-бібліографічні поради

Підготувала: Л. М. Козачок, головний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ

Редактор: Г. Й. Жовтко

Комп'ютерний набір: Л. М. Козачок, головний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ

Комп'ютерна верстка: В. І. Раківський, завідувач відділу
автоматизації та механізації
бібліотечних процесів ТОУНБ

Відповідальний за випуск: В. І. Вітенко, директор ТОУНБ

Наклад 30 примірників

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека,

б-р Т. Шевченка, 15, м. Тернопіль, 46000.

Тел. 8-(0352)-52-52-64.

www.library.te.ua